

Fördelning av undervisningstid inom skolans val i årskurserna 7–9

Rapport efter tematisk tillsyn
Diarienummer: 2024:5572

Tematisk tillsyn

Tematisk tillsyn är en inspektionsform där Skolinspektionen detaljerat och systematiskt granskar ett utvalt område för att kontrollera att verksamheter uppfyller gällande författningskrav. Området är utvalt efter en riskanalys. De granskade verksamheterna får enskild återkoppling i form av beslut och som regel presenteras även resultaten i en rapport. Rapporten baseras på verksamheterna som har granskats, och kan inte ge en nationell bild av det aktuella området. Utgångspunkten för en tematisk tillsyn är alla barns och elevers lika rätt till en god utbildning i en trygg miljö.

Citera gärna Skolinspektionens rapporter, men kom ihåg att uppge källa: Skolinspektionen, rapportens namn och år.

Skolinspektionen, Tematisk tillsyn 2025

Diarienummer: 2024:5572

ISBN 978-91-989805-7-8

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	4
Inledning.....	6
Syfte och avgränsningar	7
Rättslig reglering	8
Tillsynens genomförande	9
Det här visar tillsynen.....	10
Brister i hur skolans val anordnas på drygt hälften av skolorna.....	10
Vanligaste bristen att tid omfördelas från svenska eller svenska som andraspråk, engelska, språkval eller matematik	10
På en femtedel av skolorna omfördelas för mycket tid från ett ämne eller en ämnesgrupp	11
Skolans val används inte alltid för ämnesundervisning	11
Brister kopplade till beslut om skolans timplan på nio skolor	11
På några skolor fattar inte rektorn beslut om hur skolans val ska användas	12
Avslutande kommentar	13
Referenser	14
Bilaga - Granskade skolor och huvudmän.....	15

Sammanfattning

Skolinspektionen har granskat om skolor som anordnar skolans val gör det inom ramen för gällande lagstiftning. Drygt hälften av de granskade skolorna uppfyller inte författningarnas krav, och på elva av dessa skolor finns flera brister inom det granskade området.

Genom skolans val kan grundskolorna erbjuda sina elever fördjupning inom ett eller flera ämnen eller möjlighet att läsa ett nybörjarspråk. Som högst kan skolans val omfatta 600 undervisningstimmar och anordnas genom att omfördela tid från andra ämnen i timplanen. Den här tillsynen har omfattat 59 grundskolor som anordnar skolans val i årskurserna 7–9. Ett viktigt syfte med tillsynen har varit att säkerställa att eleverna får den undervisningstid som de har rätt till.

Brister gällande hur skolans val anordnas på mer än hälften av skolorna

Skolinspektionen konstaterar att 30 av de 59 granskade skolorna har en eller flera brister i förhållande till författningarnas krav. Den vanligaste bristen är att undervisningstid har omfördelats till skolans val från ett eller flera av de ämnen som tid inte får omfördelas från, som engelska eller matematik. En annan vanlig brist på de granskade skolorna är att mer undervisningstid än vad som är tillåtet per stadium har omfördelats från ämnen där omfördelning får ske med som högst 20 procent. Av de skolor som ingått i tillsynen har en tredjedel brister inom något av dessa två områden. För eleverna innebär det att de riskerar att inte få sin garanterade undervisningstid i något eller i flera ämnen. Undantag finns, men generellt sett rör det sig samtidigt om att elevernas undervisningstid i årskurs 7-9 understiger den garanterade med ett fåtal timmar.

En annan brist som förekommer på sex av de granskade skolorna är att undervisningstiden inom skolans val inte används för undervisning i ett eller flera ämnen. Istället används tiden åt exempelvis mentorstid eller studieteknik, utan koppling till kursplanen i något eller några ämnen. På 13 skolor har Skolinspektionen konstaterat brister gällande hur beslut fattas om fördelning av undervisningstid eller hur utrymmet för skolans val ska användas. Till exempel förekommer det att huvudmannen fattar beslut om skolans timplan, utan att rektorn lämnat förslag om fördelning av undervisningstiden mellan årskurserna eller att det är lärarna snarare än rektorn som beslutar om hur utrymmet för skolans val ska användas.

Mot bakgrund av hur central undervisningstiden är för eleverna, deras lärande och för likvärdigheten i skolan är det särskilt viktigt att

huvudmännen säkerställer att skolans val anordnas på ett sätt som gör att eleverna fortfarande får den undervisningstid som de har rätt till.

Inledning

Skolans val ger grundskolorna och deras huvudmän möjlighet att erbjuda sina elever fördjupning inom ett eller flera ämnen och numera även möjlighet att läsa ett nybörjarspråk. Genom att tid omfördelas från ämnen i timplanen till skolans val, kan skolans val anordnas utan att elevernas totala undervisningstid behöver utökas. Exempelvis kan skolor med någon form av profil, inom exempelvis musik eller idrott och hälsa, använda skolans val för att ge utrymme åt fördjupning inom det eller de ämnen som ingår i profilen. Skolorna kan omfördela upp till 600 undervisningstimmar sammantaget över samtliga stadier till det eller de ämnen som ingår i skolans val.

En central utgångspunkt är att utrymmet för skolans val ska användas för undervisning i ett eller flera ämnen.¹ Vilket eller vilka ämnen som skolans val ska inriktas mot står rektorerna fritt att välja. Däremot anger författningarna vissa begränsningar gällande hur mycket tid och från vilka ämnen som undervisningstid får omfördelas till det eller de ämnen som ingår i skolans val. För det första får som högst 20 procent omfördelas från ett ämne eller en ämnesgrupp per stadium. För det andra får ingen undervisningstid omfördelas från svenska eller svenska som andraspråk, matematik, engelska eller språkval.²

Bestämmelsen som anger att tid inte får omfördelas från språkval är relativt ny och trädde i kraft den 1 juli 2024 genom ändringar i skolförordningen inklusive grundskolans timplan. Samtidigt togs också elevens val bort ur timplanen och timmarna från elevens val omfördelades till andra ämnen. Möjligheten att erbjuda elever att läsa ett nybörjarspråk (inklusive teckenspråk för hörande) flyttades då från elevens val till skolans val.³

Därför har Skolinspektionen granskat skolornas användning av skolans val

Under de senaste åren har en rad förändringar gjorts i grundskolans timplan, bland annat för att skapa bättre balans mellan undervisningens innehåll och den tid som anges i timplanen samt för att stärka eleveras förutsättningar att utveckla sina språkkunskaper.⁴ Att elevens val numera är borttaget ur timplanen är ett sådant exempel och att tid inte får omfördelas från språkval till skolans val är ett annat.

Skolinspektionens tidigare erfarenheter säger samtidigt att nya eller förändrade bestämmelser inte alltid införlivas direkt i skolornas

¹ 9 kap. 9 § skolförordningen (2011:185).

² Timplan för grundskolan, bilaga 1, till skolförordningen.

³ Förordningen (2023:945) om ändring i skolförordningen (2011:185).

⁴ Prop. 2023/24:20. s. 11ff.; Regeringens promemoria U2022/04085, Bättre anpassad undervisningstid i grundskolan, specialskolan och sameskolan., s. 33f.

verksamhet.⁵ Även när det mer specifikt handlar om skolans val har våra tidigare granskningar visat på brister, så som att skolans val saknar tydlig anknytning till ett ämne och dess kursplan.⁶

Undervisningstid är en viktig resurs för elevernas lärande och det finns ett väl belagt samband mellan mängden undervisningstid och elevernas kunskaper.⁷ Om undervisningstiden inte omfördelas enligt de bestämmelser som finns för skolans val finns en risk att eleverna inte får den undervisningstid som de har rätt till. Mot denna bakgrund har Skolinspektionen valt att granska huvudmännens anordnande av skolans val.

Syfte och avgränsningar

Syftet med tillsynen har varit att säkerställa att berörda huvudmän som anordnar skolans val gör det inom ramen för gällande lagstiftning. Tillsynen har avgränsats till att granska att följande krav enligt lagstiftningen efterlevs:

- Skolans val används för undervisning i ett eller flera ämnen. Inom skolans val får ett språk som eleven inte tidigare har fått undervisning i (nybörjarspråk) erbjudas.
- Rektorn beslutar om hur utrymmet för skolans val ska användas.
- Huvudmannen beslutar efter förslag av rektorn om fördelning av undervisningstiden mellan årskurserna.
- Vid skolans val får antalet timmar i timplanen per stadium för ett ämne eller en ämnesgrupp minskas med högst 20 procent.
- Antalet timmar för svenska eller svenska som andraspråk, engelska, språkval och matematik får inte minskas.
- För läsåret eller för kortare tid ska det finnas ett schema för undervisningen.

⁵ Se till exempel Skolinspektionen (2024). Extra studietid i årskurserna 4–9 och Skolinspektionen (2020). Kartläggning och tidiga stödinsatser i förskoleklassen.

⁶ Skolinspektionens (2022). Årsrapport 2022 – Erfarenheter från inspektion., s. 8.

⁷ Se till exempel Fischer, Karlsson & Nilsson (2020). Långsiktiga effekter av mer undervisningstid.

Rättslig reglering

Av 10 kap. 4 § skollagen (2010:800) framgår de ämnen i grundskolan som undervisningen ska omfatta. Utöver de ämnen som räknas upp i bestämmelsen anges att det ska finnas skolans val.

Utrymmet för skolans val ska användas för undervisning i ett eller flera ämnen. Inom skolans val får ett språk som eleven inte tidigare fått undervisning i (nybörjarspråk) erbjudas. Rektorn beslutar om hur utrymmet för skolans val ska användas. Rektorn får inte uppdra åt någon annan att fatta sådana beslut (9 kap. 9 § skolförordningen (2011:185)).

Huvudmannen beslutar efter förslag av rektorn om fördelning mellan årskurserna av undervisningstiden (9 kap. 4 § skolförordningen).

Bestämmelser om fördelning av den garanterade undervisningstiden (timplan) för grundskolan finns i bilaga 1 till skolförordningen. I den anges att 600 timmar får användas för skolans val, beräknat över samtliga stadier i grundskolan. Av timplanen framgår vidare hur den garanterade undervisningstiden per stadium ska fördelas mellan olika ämnen, såsom exempelvis avseende årskurserna 7–9 som granskas i denna tematiska tillsyn.

Vid skolans val får antalet timmar i timplanen per stadium för ett ämne eller en ämnesgrupp minskas med högst 20 procent. Antalet timmar för svenska eller svenska som andraspråk, engelska, språkval och matematik får dock inte minskas (Bilaga 1 till skolförordningen).

För läsåret eller för kortare tid ska det finnas ett schema för undervisningen (3 kap. 6 § skolförordningen).

Tillsynens genomförande

I tillsynen har sammanlagt 59 skolor som anordnar skolans val ingått, det vill säga skolor som omfördelar undervisningstid från ett eller flera ämnen till det eller de ämnen som valts ut för skolans val. Tillsynen har avgränsats till att omfatta årskurserna 7–9. Av de skolor som ingått i tillsynen har 37 kommunal huvudman och 22 enskild huvudman (en förteckning av de skolor och huvudmän som ingått i tillsynen finns i bilagan). I urvalet har inte grundskolor som använder sig av ett lokalt tillval som skolans val ingått.⁸

Tillsynen har genomförts genom oanmälda skolbesök⁹ under perioden oktober till november 2024. I samband med besöken har Skolinspektionen inhämtat dokumentation i form av skolans timplan samt läsårsscheman för en klass i årskurs 7, en klass i årskurs 8 och en klass i årskurs 9. Efter besöket har en digital intervju genomförts med skolans rektor.

⁸ Enligt 10 kap. 4 § skollagen får skolans val omfatta ett lokalt tillval, om Statens skolverk har godkänt en plan för undervisningen.

⁹ Ett oanmält skolbesök innebär att Skolinspektionen aviserar sin ankomst med mycket kort varsel eller i vissa fall inte alls.

Det här visar tillsynen

I det här avsnittet presenteras resultaten från Skolinspektionens tematiska tillsyn av skolor som anordnar skolans val. Inom ramen för en tillsyn kontrollerar Skolinspektionen om de granskade skolorna lever upp till de bestämmelser som finns inom området, eller om de inte gör det. Fokus i detta resultatavsnitt är på de skolor som inte lever upp till kraven i bestämmelserna och vad de vanligaste bristerna består av.

Brister i hur skolans val anordnas på drygt hälften av skolorna

Skolinspektionens tillsyn visar att drygt hälften, 30 av 59 skolor, har brister i förhållande till de bestämmelser som granskats inom ramen för skolans val. På elva av dessa skolor finns flera brister. Det varierar bland de granskade skolorna vad kombinationen av brister består av, men i flera fall rör det sig om brister kopplade till beslut om skolans timplan och hur skolans val ska användas och hur undervisningstiden sedan omfördelas.

Område	Antal huvudmän/skolor med brist
Skolans val används för undervisning i ett eller flera ämnen. Inom skolans val får ett språk som eleven inte tidigare har fått undervisning i (nybörjarspråk) erbjudas.	6
Rektorn fattar beslut om hur utrymmet för skolans val ska användas.	4
Huvudmannen beslutar efter förslag av rektorn om fördelning av undervisningstiden mellan årskurserna.	9
Vid skolans val får antalet timmar i timplanen per stadium för ett ämne eller en ämnesgrupp minskas med högst 20 procent.	11
Antalet timmar för svenska eller svenska som andraspråk, engelska, språkval och matematik får inte minskas.	12

Vanligaste bristen är att tid omfördelas från svenska eller svenska som andraspråk, engelska, språkval eller matematik

Den vanligaste bristen, som Skolinspektionen konstaterat i samband med tillsynen, är att huvudmännen omfördelat undervisningstid från ett eller flera av de ämnen som tid inte får omfördelas från. På tolv av de granskade skolorna har Skolinspektionen identifierat denna brist. Allra vanligast är att

tid har omfördelats från språkval, vilket sedan höstterminen 2024 alltså inte längre är tillåtet. Det förekommer dock flera exempel på att undervisningstiden har minskats även från de ämnen där bestämmelserna funnits betydligt längre. Sex av skolorna har omfördelat från något eller flera av ämnena svenska eller svenska som andraspråk, engelska eller matematik.

I de allra flesta fall rör det sig om en minskning med ett fåtal undervisningstimmar totalt sett, men undantag finns. På två av skolorna har undervisningstiden för årskurserna 7–9 minskats med mer än 20 timmar i ett eller flera ämnen, och på en av dessa skolor rör det sig om en minskning om nästan 70 timmar i matematik och 50 timmar i språkval.

På en femtedel av skolorna omfördelas för mycket tid från ett ämne eller en ämnesgrupp

En annan brist, som förekommer på elva av de granskade skolorna är att mer än de tillåtna 20 procenten av undervisningstiden har omfördelats från ett ämne eller en ämnesgrupp till förmån för skolans val. Med ett undantag rör det om att för mycket tid har omfördelats från något av de praktiskt-estetiska ämnena. Allra vanligast är omfördelning skett i för stor utsträckning från ämnena slöjd och/eller idrott och hälsa. I de allra flesta fall rör det sig om en minskning som med några procentenheter överstiger de tillåtna 20 procenten per ämne och stadium.

Översatt till timmar rör det sig i genomsnitt om en minskning med omkring 7 timmar över de tillåtna i respektive ämne. Enstaka undantag finns dock, där betydligt mer undervisningstid har omfördelats till skolans val. På en skola har exempelvis hem- och konsumentkunskap minskats med mer än 35 timmar och på en annan skola har slöjd minskats med nästan 17 timmar.

Skolans val används inte alltid för ämnesundervisning

På sex av de granskade skolorna gör Skolinspektionen bedömningen att utrymmet för skolans val inte används för undervisning i något ämne. I stället används timmarna åt exempelvis mentorstid, arbete med värdegrundsfrågor eller allmän studieteknik, där tiden inte kan kopplas till kursplanen i något ämne. För fem av dessa skolor rör det sig i genomsnitt om ett femtiotal timmar som tillägnats skolans val. En del av dessa timmar kommer dock från utökning av elevernas undervisningstid, snarare än omfördelning från andra ämnen. På en av skolorna rör det sig dock om mer än 200 timmar omfördelats från andra ämnen till skolans val, men som inte används för ämnesundervisning.

Brister kopplade till beslut om skolans timplan på nio skolor

För nio av de skolor som ingått i granskningen har bristerna varit kopplade till huvudmannens beslut om skolans timplan. Enligt bestämmelser i skolförordningen är det huvudmannen som, efter förslag från rektorn, ska fatta beslut om fördelning undervisningstiden mellan årskurserna. På några

av skolorna har det i stället varit rektorn som fattat beslutet. På andra skolor består bristen i att huvudmannen har fattat beslut utan att rektorn först har lämnat förslag.

På några skolor fattar inte rektorn beslut om hur skolans val ska användas

Beslut om hur utrymmet för skolans val ska användas ska fattas av rektorn och får inte delegeras. Skolinspektionen konstaterar på fyra av de granskade skolorna att det inte är rektorn som fattat beslut om hur utrymmet för skolans val ska användas. På tre av dessa skolor har rektorn delegerat till lärarna att besluta om i vilket eller vilka ämnen som timmarna för skolans val ska användas. För en av skolorna är det i stället huvudmannen som fattat beslutet.

Avslutande kommentar

Skolinspektionens tematiska tillsyn visar att många av de granskade huvudmännen behöver ta ett större ansvar i att se till att skolans val anordnas i enlighet med författningarnas krav. Brister har kunnat konstateras inom alla de områden som har ingått i tillsynen – från de formella besluten om hur undervisningstiden fördelas mellan årskurserna och hur skolans val ska användas till hur och från vilka ämnen tiden sedan omfördelas. Tillsynen visar också på brister i förhållande till den centrala utgångspunkten att skolans val är till för fördjupning inom ett eller flera ämnen. Sammantaget har fler än hälften av de skolor som ingått i tillsynen en eller flera brister i förhållande till de bestämmelser som gäller för skolans val.

Ur ett elevperspektiv är det särskilt viktigt att huvudmannen säkerställer att skolans val anordnas på ett sådant sätt att eleverna fortfarande får sin garanterade undervisningstid i alla ämnen och används så som är avsett, det vill säga åt undervisning i ett eller flera ämnen. Att eleverna får den undervisningstid de har rätt till är en central förutsättning för deras lärande och för likvärdigheten i skolan.

Referenser

Fischer, Karlsson & Nilsson (2020). *Långsiktiga effekter av mer undervisningstid*

Förordningen (2023:945) om ändring i skolförordningen (2011:185).

Prop. 2023/24:20. *Bättre anpassad undervisningstid i grundskolan, specialskolan och sameskolan.*

Regeringens promemoria U2022/04085, *Bättre anpassad undervisningstid i grundskolan, specialskolan och sameskolan.*

Skolförordning (2011:185).

Skolinspektionen (2020). *Kartläggning och tidiga stödinsatser i förskoleklassen.*

Skolinspektionen (2022). *Årsrapport – Erfarenhet från inspektion.*

Skolinspektionen (2024). *Extra studietid i årskurserna 4–9.*

Skollag (2010:800).

Bilaga - Granskade skolor och huvudmän

Skola	Huvudman
Adolf Fredriks musikklasser	Stockholms kommun
Alfred Dalinskolan	Jönköpings kommun
Arenaskolan	Linköpings kommun
Aspuddens skola	Stockholms kommun
Christinaskolan	Lidingö Skola AB
Djurgårdsskolan F-9	Eskilstuna kommun
Djäkneparksskolan 1	Norrköpings kommun
Eklidens skola	Nacka Kommun
Elinebergsskolan	Helsingborgs kommun
Elsa Brändströms skola	Linköpings kommun
Engelbrektsskolan	Stockholms kommun
Entréskolan Eskilstuna	AmiSgo AB
Estetiska skolan	Estetiska skolan Arvika
Europaportens grundskola	Europaportens Skolor AB
Fryxellska skolan	Stiftelsen Fryx
Futuraskolan International Bergtorp	Futuraskolan AB
Grubbeskolan 7–9	Umeå kommun
Hagalidskolan	Staffanstorps kommun
Hagaskolan 1	Norrköpings kommun
Högastensskolan	Helsingborgs kommun
Ilandaskolan	Karlstads kommun
Innovitaskolan Karlskrona	Academedia ria grundskolor AB
Järnåkraskolan 4–9	lunds kommun
Jönsbergska Idrottsskolan Norrköping	Jönsbergska Idrottsskolan Norrköping AB
Karlbergsskolan	Köpings kommun
Kvarnbyskolan	Mölnbys kommun
Malmö Idrottsgrundskola	Malmö kommun
Musikskolan Lilla Akademien	Musikskolan Lilla Akademien AB
Nacka Idrottsgrundskola	Nacka Idrottsgrundskola AB
Nannaskolan	Uppsala kommun
Nordhemsskolan 1–9	Göteborgs kommun
Norregårdsskolan	Växjö kommun
Norreportskolan	Ystad kommun
Nyboda skola	Tyresö kommun
Näsbydalskolan	Täby kommun
Pilängsskolan	Lomma kommun
Pops Academy Östermalm	Pops Academy AB

Prolympia Göteborg	Gothenburg Association AB
Prolympia Växjö	Prolympia AB
Prolympia, Norrköping	Prolympia AB
Prolympia, Umeå	Ulno AB
Ringsjöskolan	Höörs kommun
Rosenborgskolan	Södertälje kommun
Rudsskolan	Karlstads kommun
Ruttsborgskolan	Lomma kommun
Rydebäcksskolan	Helsingborgs kommun
Sally Bauerskolans Högstadium	Ideella Föreningen Sally Bauerskolorna
Sanda idrottshögstadium	Jönköpings kommun
Skiftingehus F-9	Eskilstuna kommun
Slättbergsskolan 7–9	Trollhättans kommun
Sollentuna musikklasser	Sollentuna kommun
Sunnadalskolan F-9	Karlskrona kommun
Sveaskolan	Sveaskolan AB
Södertörns friskola	Södertörns friskola ekonomisk förening
Tornadoskolan AB	Tornadoskolan AB
Uppsala Musikklasser	Stiftelsen Uppsala Musikklasser
Vesterhavsskolan	Vesterhavet AB
Viktor Rydbergs skola Jarlaplan	Stiftelsen Viktor Rydbergs skolor
Vårboskolan	Burlövs kommun